

ÖRTÉNETI LAPOK.

FELELŐS SZERKESZTŐ
K. PAPP MIKLÓS.

Megjelenik minden vasárnap. — Előfizetési ár: Félévre 6 f. Egész évre 12. f. — Szerkesztőségi iroda
Lyceumi nyomda. — Kiadó hivatal: Gr. Teleki Domokos ház nagypiacz.

B. WESSELÉNYI MIKLÓS

HÜTLENSÉGI BŰNPERE.

Közi: Jakab Elek.

(Folytatás.)

VII.

AZ ALPERES DEREKAS VÉDELME. *)

Múlt június 15-én hozott sürgető ítélet által alperes hallgatással vádoltatván, kéntelen megemlékezni arról, mit már egyszer ezen pörben 1836. évi szent-istváni folyam alatt panaszképen kijelentett, miképen t. i. felperes kir. fiscus e jelen pört még 1835. sept. 29-én, magához vévén, azt közel egy egész évig rejtegette annyira, hogy alperes kéntelen vala felperest a pör folytatására törvényesen megintetni, kéntelen vala a T. Kir. Táblához a pör folytatása végett sürgető kérelmet nyújtani. Mi történt? Tudva van. Mert a t. bíróság nemcsak a kir. fiscus ellen ítéletet nem hozott, hanem alperesnek

még csak kérelmét sem vette elő. És mégis miután a pör kezdetén még nem is gyanított újabb vádakkal s azokat támogatni akaró számos irományokkal állott a kir. fiscus elő, s miután ezek következtében a t. bíróság mult január 16-án alperes ellen kénszertető ítéletet hozott és mindezen váratlanul nyomó körülállások a törvény oltalmában bizott s ily reménytelen esetekre készen nem lehetett alperest újabb okleveleknek több időt kívánó öszveszerzésére kénszerítették; most épen ezen munkálkodása közepette halasztásról vádoltatik s elébe sürgető keménységgel méreték az idő, mely az ő hatalmas ellenfelének tetszésére hagyatott.

Azonban alperes, ki — mint elmondott — e jelen pört annak idejében sürgette, korántsem akarta azt később is halogatás mesterségével tovább-tovább tartogatni, s a június 15-én hozott ítélet után is, mihelyt a legszükségesebb okleveleit egybeszerezhetette, s azoknak béperesítés végetti leiratását végrehajtotta, azonnal meghitelesítésök iránti ítéletet kért.

*) E cím az eredetiben nincs meg, én ezt szükségesnek láttam a könnyebb áttekinthetőségért, ez által a per eddigi folyama a következőkkel kapcsolatba hozatván. Ez ama szónoki műremek, mi közönségesen „Kölcsey Ferencz Védírata a b. Wesselényi bűnperében“ név alatt ismeretes. Egy 1874-ben megjelent hiányos töredékében nem volt szó.

Közlő.

Annyira készen kívánt alperes már ekkor lenni, hogy ha tanúvallomásait a kir. fiscus meghitelesítetteknek elfogadja, vagy ha ítélet következtében azok meghitelesítettek, jelen védelmét (mennyire az már akkor készen volt) rögtön beadhassa, hogy így miánna a pör ne késsék, s ezen védelme felett még azon törvényfolyamban ítélet hozathassék. De a kir. fiscus a pört s beperesített tanúvallomásokat azon Sz. István-törvényfolyamnak még kezdetén magához vette, s ha bár az alperes sürgette is, csak annak végén azaz sept. 22-én adott feleletet, még pedig oly feleletet, mire annyi idő korántsem lett volna szükséges.

Ezek szerint nem lehetvén sept. 27-énél előbb a hitelesítés iránt ítéletet hozni, ez csak azon törvényfolyam után történheték s oct. 10-ke lőn a tisztelt előadó Itélőmester ő nagysága által azon hitelesítésre határozva.

E napra az ezen pörben dolgozó felperes kir. fiscus ur is a meghitelesítés helyén t. i. N.-Károlyban megjelent, s a hitelesítésen személyesen jelenlenni kívánó szándékát kinyilatkoztatta. Alperes ezt sem törvényeinkben gyökerezettnek, sem annak szellemével megegyezőnek teljességgel nem, józan észszel pedig merőben ellenkezőnek tartván: a meghitelesítő Itélőmester ő nagysága előtt kinyilatkoztatta, miszerint kéntelen leszen a kir. fiscus ezen jelenlétének ellene mondani s ellenmondását írásban adni. Ő nagysága ezen ellenmondás tétele ellen szólott s oly formán nyilatkozott, hogy talán inkább a kir. fiscus nem teendő ellenmondás következtében, hanem különben de facto ne legyen jelen. Az alperes ebben megnyugodván, alig lépett ki, a tisztelt meghitelesítő Itélőmester ő nagysága által visszahivatott azon nyilatkozás vételére, miszerint a kir. fiscus ur a meghitelesítésen jelen kívánván lenni, ő nagysága őtet ezen kívánságától el nem mozdíthatja. Mire alperes is ellenmondása megtevését jelentette.

A város házánál, mely a hitelesítés végbevitele helyéül vala kijelelve, alperes már feles tanúkat tanált egybegyűlve, köztök a kir. fiscust is. Miután a meghitelesítő Itélőmester ő nagysága megjelenvén, a tanúk a teremből az előszobába vonultak, a felperes

kir. fiscus pedig benn maradt, s az első meghitelesítendő tanú behivatott, alperes is belépett s innepélyes ellenmondását s annak okait előadta. A felperes kir. fiscus erre azt felelte, hogy jelenlehetési jogától s ennek százados szokás által megerősített gyakorlatától el nem áll. Mire a meghitelesítő ur ő nagysága kijelentette, miszerint ezen jelenlélet a kir. fiscus urtól meg nem tagadhatja. Alperes ismételvén helytelenségét annak, hogy tanúvallásokon felek s főként az ellenfél jelen lehessen s így a tanúkra befolyást gyakorolhasson, kinyilatkoztatta, hogy ha már csakugyan a felperes jelen fog lenni: osztó igazság szerint megkívánja, miszerint ő is jelen lehessen. Ezen kérése a meghitelesítő ur ő nagysága által megtagadtatván, ezzel magát azon teremből kiűtasítottuak tekintette s kifejezte, miszerint nem ismerheti ugyan el, hogy illetén parancsuk engedelmességre tartoznák, de mind a magos bíróság, mind annak képviselője, a meghitelesítő Itélőmester ő nagysága iránt viseltető nagy tisztelete következtében igenis eltávozik és nemcsak azon teremből, hanem tettelegesen megmutatására annak, mennyire helytelennek ismerje az ily jelenléte által gyakorlott befolyást, a tanúk köre közelében sem fog maradni.

Meg is tette ezt alperes, s megtette azért, hogy így a dolog mikénti folyta annál igazabb színében láttassék, szembeszökő lévén annak fonáksága, hogy midőn egy félnek tanúi vallattatnak vagy hitelesítettek, azon fél még csak közel sincsen; az ellenfél pedig benn a teremben van, s az ott egyedül megjelenő tanúval szemközt és arra egész befolyását gyakorolhatólag áll; s tette azért, hogy annál inkább kitűnjék az ily körülmények közt is részére történő s neki kedvező vallomások becse, világos lévén, hogy az ily móddal tett vallatásról vagy meghitelesítésről józan ész szerint azt lehet inkább feltenni, hogy azon a jelen nem lévő fél elleniségnek lehet bélyege; de azt bizonyosan nem, hogy az neki kedvező részrehajlással készülne.

A teremből kilépő alperest a meghitelesítő Itélőmester ő nagysága azzal bocsátotta el, miszerint ő a jelenlévő kir. fiscust teljességgel nem félnek tekintí, s tőle azt várja s

kivánja meg, hogy ha a hitelesítés alatt magát valami az alperesnek kedvező körülmény adja elő, arra őtet épen a kir. fiscus figyelmeztesse; alperes ezen szép szavakat olyaknak vette s kifejezte, miszerint minden a tanúk által részére netalán nem kedvezőleg teendő változtatásokat vagy nem eléggé nyílt kijelentéseket egyenesen és egyedül a felperes jelenléte által eszközöltnek nyilatkoztatja. Ezzel s tett ellenmondásának írásban leendő beadása jelentésével eltávozott.

A hitelesítés megkezdődött. Az alperesi vallomások a tanúknak saját kezök írása lévén, a meghitelesítésre csak annyi kellett, hogy kiki megkérdetessék: az elébe mutatott s neki vagy általa felolvasott vallomást magának ismeri-e s ahhoz nem tesz-e valamit? Mi valóban sem sok időt, sem nagy munkát nem kívánt. Új kérdéseket tenni meghitelesítésen nem lehet. Ez általában véve sem egyez a meghitelesítés természetével, még annál inkább ellenkezik annak mind természetével, mind céljával oly kérdéseknek tételé, melyek nem az alperes által s nem is annak kérdései szellemében vannak szerkezve, hanem inkább ellene intézvék s tanúinak faggatására s megakasztására szolgálhatók. Mert ugyanis ily kérdések által a bíróikép alperes részére határozott hitelesítés ellene intézett inquisitívóvá válnék, már pedig ily inquisitívót felperesi oklevélnek kellettven tekinteni: ha e szerint felperesi oklevéllel változtatnák által az alperesi tanúvallatás, mely az alperesnek egyedüli törvény adta oltalmú eszköze, úgy az alperes minden védelmi eszközök és mód nélkül maradna.

Ezen hitelesítésen mi történt? Alperes nem tudja, annyi azonban bizonyos, hogy a tanúkat nagyon sokáig s némelyiket egy óránál is tovább tartották benn; hogy ily sok idő a kir. fiscus által az alperesnek kedvező körülményekre való figyelmeztetésre vagy mi célra fordított? azt a tanúk mondhatják meg, s alperes kész, ha szükséges, azoktól vett felvilágosításokat mutatni bé.

Három nap alatt, meddig a hitelesítés folyt, a tisztelt Itélőmester ő nagysága alperest több ízben s több okokkal kívánta arra birni, miszerint írásban tett ellenmondásának a meghitelesítésről szóló oklevélhez

leendő csatolását s béperesítését ne kívánja meg. Alperes erre nem könnyen hajlott, de végre reá állott, még pedig egyedül azokból, hogy így egy új jus publicumi kérdésnek szönyegre kerülése elmellőztessék, s ez által is megmutassa, hogy ily ingerlős élénk vitatásokat okozandó kérdések előidézésének mennyire nem barátja. Így engedvén az Itélőmester ő nagysága azon kívánságának, hogy ezen ellenmondás bé ne peresítessék: alperes kinyilatkoztatta, miszerint előbbi kívánságától elállván, ő méltóságára bizza, hogy azon ellenmondással mit tegyen. Ennek következtetésében nem lehetett alperesnek nem csudálkoznia, midőn azon ellenmondási irományt a kir. fiscus közelebbi szóváltása mellett mint beperesített, még pedig mint oly beperesített oklevelet látá, melyet a fél bírótól kapott, s mely irományt a kir. fiscusnak ugyanazon Itélőmester ur adta, ki alperest annak be nem peresítésére nem kevés igyekezettel reá birta. Ezen tárgy egészen az alperes óhajtása ellen jó kérdésbe; de miután a felperes azt szönyegre hozta, kéntelen alperes az MM.) alatti protestatiója tartalmához s abban eléhozott okaihoz ragaszkodni s még azon kívül a kir. fiscusnak feleletül megjegyezni.

A felperesnek azon okoskodása, miszerint „lehet kir. fiscus hitelesítésen jelen, mivel tisztí ügyészek is jelen szoktak azokon lenni,“ nem áll. Tisztí ügyészeknek hitelesítésekbeni jelenléte — igaz-hogy nem szokatlan, de ezen hitelesítések az egész bíróság jelenlétében történnek. Ily jelenlét nem szülhet oly káros és helytelen következtetéseket, mint a kir. fiscusnak csak egy személy által történő meghitelesítési jelenléte, s nem szülhet azért, mert tisztí ügyészek, ki gyakran épen az előtte megjelenő tanúk által választott s választandó személy, nincs a tanúkra nézve szabad vallomást korlátozható oly hatása, mint a kir. fiscusnak. Kir. fiscusnak ugyanis nagy — s kivált mostani időben — imponáló tekintete van. Őt minden esetre kormány emberének tekintik, s neki mint hatalmas fél akár megbizottjának, akár képviselőjének tetszését megnyerni vagy legalább őtet maga ellen fel nem haragítani, sokkal többnek és sokkal inkább feketik érdekében,

mint ez tiszti ügyészre nézve feltehető lehet. De különben is az egyébiránt sem oly nagy tekintetű tiszti ügyész, ha jelen van is az ítélőszék előtt történő meghitelesítéseken, egészen más, mivel a tanúra nézve is kisebbítve van az ő tekintete számos bírák jelenléte által, kiknek részrehajlás nélküli személyességök közt feloszlik s elenyészik a tiszti ügyész személyessége, hogy ha szinte azon egyenesen az alperes elleniség híve lenne is. Továbbá a tiszti ügyész az egész bíróság színe előtt sokkal kevesebbé gyakorolhat a tanúkra nézve megkötő vagy megzavaró hatást, mint kir. fiscus egyedül az Itélőmester jelenlétében, mert nagy bizonyosság van abban, hogy egy egész ítélőszékben vannak olyanok vagy legalább van olyan, ki a tiszti ügyésznek illetén helytelen cselekvését meg nem engedi, ellenben nem lévén oly magas helyzet, melyben hibás emberek már ne lettek volna s még ne lehetnének; senki személyét nem érdekelve, hanem csak általánosan szólván, inkább feltehető egyes személyről a gyarlóság vagy roszaság. Ilyesmit nemcsak fel lehet tenni, sőt annak lehetőségét fel is kell tenni; mert hiszen törvények s törvénykezési formalitások egyedül s egyenesen az emberek gyarlóságáért s roszaságáért léteznek s azokhoz szabvák. Ezek mellett azt is meg kell jegyezni, miszerint midőn tiszti ügyészek hitelesítéseken jelen vannak, többnyire az alperes oltalmára rendelt tiszti ügyész, tehát az ellenfél is jelen van.

A tiszti ügyészeknek hitelesítésekeni jelenlétekből vett hasonlatosság s okoskodás nem áll meg és főként következőkért.

Igaz, hogy vannak tiszti ügyészek hitelesítéseken jelen, de ezek a büntető pör el látása alatt is jelen vannak. Hát a kir. fiscus lehet-é jelen s szokott-é jelen lenni bármi oly pör vitatása s elítélésekor, mely a fiscus ellen foly? Ha pedig a tiszti ügyész s kir. fiscus közti hasonlatosság állana s abból a felperesi okoskodást következtetni lehetne: azon esetben valamint a tiszti ügyész az ítélőszéken jelen lehet, úgy a kir. fiscusnak is jelen kellene lennie. De ezt törvény s gyakorlat — mire pedig épen a kir. fiscus szeret annyira hivatkozni — tiltván, az okoskodás így áll: tiszti ügyész, kinek ítélőszékeni je-

lenléte szabad, meghitelesítésen is jelen lehet; kir. fiscus pedig, kinek ellene folyó pörökbeni jelenlétét törvény tiltja, meghitelesítésen sem lehet jelen.

A tiszti ügyész s kir. fiscus közti ezen különbség, főként a nota esetét vévén fel, abból foly, hogy mindazon esetek, melyek tiszti ügyészek felperessége alá tartoznak, privatum delictumok, ezekben egyes személyek vannak közvetlen sértve s csak közvetve foglalják magokban az egésznek sértését. Ily privatum delictumokban a tiszti ügyész, kinek azok elleni föllépés kötelessége, szint oly kevésbé tekintethetik félnek, mint azon bírák, kiknek ily privatum delictum elítélése tisztjök. Ellenben nota-pör, publicum delictum egyenesen és közvetlen a magyar sz. korona elleni vétket teszi fel, s azért ebben a magyar szent koronának ügyvédje vagy annak személyese teljességgel nem tekintethetik egyébnek, mint félnek, még pedig megsértett félnek. Hogy pedig fél részt vegyen s befolyást gyakorolhasson a pör alá vett másik fél tanúvallatásaiban, az minden igazsággal merőben ellenkezik, s azt a kir. fiscus szint oly kevésbé teheti, mint akármely más perlekedő fél.

Azon kívül, mit alperes a kir. fiscusnak az ellenfél tanúi meghitelesítéséni jelen lehetése ellen tett ellenmondásában kifejezett, még azt sem hallgathatja el, miszerint ha világos törvény Maty. 6. D. 14. art. kitiltja a kir. fiscust az ítélőszékből, a hol már a pör egészen kidolgozva bírák előtt fekszik, és a hol már a független bírókat épen nem háboríthatná a fiscus jelenléte; mennyivel inkább távol kell lennie onnan, hol a pörre szolgáló adatok készülnek, s a hol az egyes tanúkra igen nagy befolyása lehet a kir. fiscus jelenlétének.

Azt is szükséges megfontolni, hogy maga az Itélőmester is csak azért viheti végbe az authenticatiót, mivel az egész bíróság által ítélet mellett arra kiküldetik. Hol mutat a kir. fiscus törvényt vagy csak példát is, hogy meghitelesítésre bíróikép s ítélet mellett fiscus is ki volna küldve?

Mit a felperes meghitelesítési jelen lehetésére nézve a gyakorlatra hivatkozva állít, arra az alperesnek czáfoló feleletje

bőven megvan azokban, miket szóváltása folytában a gyakorlatról ki fog fejteni.

A meghitelesítésről szóló oklevelet alperes Itélőmester ő nagyságától oct. 27-én kapta kezéhez. Sietett a tanúk meghitelesített vallomásaikat jelen védelmében felhasználni, s azzal elkészülvén, mult Sz. mártoni törvényidőszak első napján tüstént be kívánta azt a pörbe iratni; de a pör ügyvédjének ki nem adatott azon nyilatkozással, hogy abban most a kir. fiscus dolgozik. Ez alperesnek meglepő s keserítő volt.

Meglepő volt ugyanis látni, hogy miután alperes bírőikép kényszerített kimerítő védelme beadására, s miután ő ezen védelmét, mihelyt lehetőségessé vált, be akará adni, annak beadásában s így amaz ítélet teljesítésében épen a felperes kir. fiscus tett akadályt, kinek sürgetésére hozatott azon kényszerítő ítélet. Valamire kényszeríteni s annak teljesítésében a kényszerítő által akadályoztatni s mégis a nem teljesítés vádjával és súlyos következéseiivel terhelteni, ez valóban egyik a legkeserűbb gúnyok közzül, melylyel hatalmas egy elnyomottat illethet.

Meglepő vala továbbá, hogy a kir. fiscus akar most dolgozni, holott semmi sem létezett e pörben, mi a kir. fiscusnak dolgozását megkívánta volna; mert ugyanis alperes semmi új szóváltást nem igtatott be, melyre a királyi fiscusnak felelni kellene s lehetne; az alperes tanúinak hitelesítése sem volt még beperesítve, mivel azt, mint egyenesen őtet illető s tulajdon oklevelét neki és csak neki lehetne és kelle a pörbe tenni.

De nemcsak meglepő, hanem nagyon keserítő volt alperesre nézve a kir. fiscusnak ezen cselekvésmódja, mert szomorú következéseket szüle reá nézve s oly helyzetbe tevő, minek csak képzelhetésére is kevés halandó lehet a szerencsétlenségekkel eléggé ismeretes, minek érzése s öntapasztalása pedig hármás érczfedte keblet is őszvezúzni képes.

Alperesnek különben erős egészségét s testét számtalan keservek, csalódások, sors s emberek üldözései 4 évek óta annyira meg rázták, hogy feles és súlyos és fájdalmas betegségek közt szemeivel sokat szenvedett, s azokat per alatti helyzete következésében

sem nem kimélhetvén, sem gyógyítások után nem járhatván, e baj annyira növe, hogy bal szemének világát a mult nyáron épen a jelen munka készítése közt egészen s örökre elveszté. Ezen nem kis csapást nagygyá s borzasztóvá tette azon körülmény, hogy nem sokára szint oly jelenségek mutatkoznak jobb szemén is, melyek bal szemét a megvakulásig kísérik. Minden orvosok véleménye abban pontosult, hogy csak rögtöni s olyatén orvoslásmód védhetné alperest teljes megvakulástól, melyet háborítás nélkül minden munkától s komoly foglalatosságtól elvonulva, lelki csendben s nyugalomban folytathat. Alperesnek egyedüli s egész reménye a gräfenbergi vizgyógy-módban vala, s hogy oda menvén, magát gyógyíthassa s annak sikere remélhető lehessen, folyamodást nyújtott a nádor ő cs. kir. herczegségéhez, kérvén, hogy gyógyíttatása alatt bár néhány hónapokig pöre helyt álljon, ennek folytatása sem inneni távozását, sem a gyógy móddal sükert ígérhetőlegi élest nem engedvén. Alperes tagadó választ, vön; kérelmét ő felsége szent színe elébe terjeszté. Aggódva s epedve várá a választ s hat hétig kelle várnia s várnia az alatt, mig szemének vakulásra hanyatlása egy perczig sem várta. E'jőve végre a válasz, s ez is részint tagadónak látszaték, tagadónak azon meg nem tagadható kérésre, hogy gyógyíthatás akadályozása által meg ne vakíttassék. Ily tagadó válasz nem lehetne egyéb, mint alperesnek szeme világátóli megfosztását rendelő parancs. Ily parancs pedig jelen században kegyes királytól s keresztény kormánytól nem eredhet. Envélfogva a 76. sz. alatti hátiratnak azon tartalma s kifejezése, miszerint elismertetik, hogy alperes gyógyulására elkerülhetetlen lelki nyugalmanak megszerzésére s eszközlésére e pörnek bevégzése szükséges, nem tehet egyebet, hanem azt, hogy alperesnek Gräfenbergbe leendő menetele úgy tekintetik, mint a pör bevégzése után megtörténhető s történendő; és hogy a pörnek alperesre nézve kedvező kimenetelének nemcsak lehetése, hanem valóban bekövetkezése tétetik fel. Mert ha nem ez volna azon kegyes válasz értelme, tehátne-é az egyebet, mint azt, miszerint az ismertetik el, hogy alperes lelki nyugalma megszerzésére s evvel

szorosan egybekötött maga meggyógyíthatására a nota-büntetésének rajta leendő végrehajtása szükséges és hasznos mód. Ily nyilatkozásnál pedig lehetne-e keserűbb gúnyt s valaki szerencsétlenségével üzni kívánt marcanglóbb szójátékot képzelni? Ezen meggyőződés következtében alperes a tisztelve említett kegyes választ igazságos feloldoztatásának biztos előpostájául vette s veszi ugyan, de azt is kéntelen volt látni, miszerint csendességben s lelki nyugalomban leendő maga gyógyíttathatása azon válasz által pörének bevégezésétől lévén felfüggesztve, ez pedig a dolog természeténél fogva rögtön be nem következhetvén, törvényes korlát közt maradó legnagyobb siettetés mellett is azon maga gyógyíttathatása csak annyi idő múlva kezdődhetnék, mely alatt naponként sötétendő szemeinek baja minden lehetőség szerint annyira növend, hogy akkor már rajta bármi gyógmód s akármilyen lelki vagy testi jólét nem segíthet s neki többé nem használhat. A dolog ily állásban alperes, ki addig is már aug. hónapjától egész octob. végéig részint a felperes részéről késői dolgozás, részint tanúinak hitelesítése mián maga gyógyíttatása helyére leendő menetelében gátoltatott, s ez időhaladék betegségére már is igen veszélyes következtésű lön, elhatározta magát, hogy mihelyt a már meghitelesített tanúvallomásokat pörébe beszövi s jelen védelmét beiratja, és így az egész tárgyat kimerítő nyilatkozását megtevév, ártatlanságát s a rajta elkövetett méltatlanságot pedig teljesen bebizonyítván, haladék nélkül Gräfenbergbe utazand; ügyét itt az ártatlanságot védő Istenre s tisztelt birái igazságszeretetére bizván.

Ennek megtehetése vala egyedüli vizsgáztatása azon gyászos helyzetében, melyben naponként — mondhatni óránként — szeme világa horrályosodását s vakuláshoz közeledését kelle tapasztalnia.

Mi keserű s minő keserítő vala ily állapotban azon nem várt körülmény, miszerint a kir. fiscus által megakadályoztaték abban, hogy ezen védelmének utazását megelőzni kellett beírását megtehesse.

És minő keserítő az, hogy a kir. fiscus egy hosszú s oly szóváltási igtatási pörbe,

mely foglalatjára nézve legkisebbet sem nyom ugyan, de a melynek megczáfolása s azon czáfolásnak jelen védelembe leendő szövése a kész munka egész szerkezetének változtatását tevő szükségessé, s alperest ezen új szerkezet terjedelmes és hosszús munkára kényszeríté; mi reá nézve szemének mostani állapotjában nemcsak terhes, de valóban kínos lett s annyival kínosabb, hogy ezen munka alatt még az előterjesztő Itélőmester ő nagysága s a felperes által erőszakoló siettetéssel gyötörtetett.

De még ezzel nem elégedtek meg, s míg alperes szakadatlan dolgoza azon, mire a felperes felebb említett cselekvésmódja kényszerítette; s dolgoza oly bajosan haladva s oly keservesen, mint azt senki is, ki maga írhat vagy legalább olvashat, nem képzelheti: dec. 13-án a kir. fiscus a procuratorián tette sürgetését, s ott alperesnek munkájávali elkészülésére s a pör beadására a múlt Sz. mártoni törvényszakas vége határnapul rendeltetett. A kir. fiscus ezen cselekvéseit illetőleg nem lehet elhallgatni, miszerint valakit sietésre unszolni, a haladni akarónak lábaira béköt vetni, s az azért nem haladhatót mégis hibáztatni s ostorral kergetni valóban kegyetlen játék; az alperes dolgai folytára nézve pedig részre nem hajlásnak furcsa példánya, hogy alperes akárhányszor akármiként sürgette a mindig készen lenni tartozó felperest, kérése soha még tekintetbe sem vétetett; ellenben valahányszor a felperes sürgeti őtet, őtet, ki felperes okozta akadályok mián készen nem lehet, mindannyiszor egy-egy terminus praeclusi ro vatik nyakába.

Ha felperes kir. fiscus nem gátolja meg alperest ezen védelmének még a sz. mártoni törvényszak elején szándéklott beigtatásában, s ez által a fennidézett kegyelmes válasz ezen szavainak: „in respectu quoque fisci regii sua via provisum esse, ut determinium ejus (hujus processus) omni meliori modo acceleretur“ — engedelmessé, és ha ezen alperesi védelem után teszi be szóváltását, úgy azon szóváltásra alperes részéről vagy semmi vagy bizonyosan igen rövid felelet tétetvén, a pörben még decz. hónapban ítélet hozattathatik.

Hogy ez meg nem történt, egyedül a kir. fiscusnak ezen előadott késleltető módja okozta, s már most ezen kínzó cselekvésmódjának következtében kéntelen alperes azon gyógyódtól, melyben egyedül van reménye, elzárva itt ülni s dolgozni s kéntelen a vakság ezáltal siettetett s bizonyossá tett bekövetkezésével menni szembe. Ily jövődő akkor is felette gyászos, midőn azt egyenesen a sors mérte reánk, de midőn az emberektől ered, midőn azok akarnak olyat rablani el s olyasmitől fosztani meg, mit emberi hatalom nem adhat, ekkor borzasztóvá válik az, mi különben is rémítő. Kire ilyesmi méretik, annak keserűség szülte sóhaja bizonynyal Isten igazsága előtt számtalan átkoknál inkább fog méltó boszút idézni elő.

Ezekben vala alperes kéntelen előadni mindazt, mik junius 15-én s sept. 27-én hozott ítéletek óta e pörre nézve s jelen védelmét illetőleg azt hátrálatva s ily terjedelmessé téve történtek.

A kifogásokkal való védelem törvényes volta.

Már most ezen védelme folytában legelőbb is az 1838. jan. 16-án hozott ítéletre kell észrevételeit megtenni.

Azon ítéletben ezek foglaltatnak:

1. Hívtelenség címe alatt indított pörben a kifogásokkal való védelemnek helye nincs.

2. Az alperesi ellenvetések e jelen pörben különben is az érdemre tartoznak.

3. Mivel a felperesi próbák nyomósak, alperes a maga derék védelmei s erre alkalmas oklevelei vagy tanúvallatása mentől előbbi beigtatására köteleztetik.

Alperes kénszerítve látja magát a magos bíróság iránt tartozó nagy tisztelet kijelentése mellett őszintén kinyilatkoztatni, miképen az első pontot törvényesnek s helyesnek el nem ismerheti, — a második pontot meg nem állhatónak hiszi; következésképen a harmadik pont alá sorozott azon útasítást vagy parancsot, hogy a kifogásokkal felhagyván, magát érdemben veszedelmezze, kötelezőnek nem tartthatja.

Midőn 1790-ben az 56-ik cikkely által a hívtelenség címe alatt indítandó pörök a t. királyi tábla rendes bírósága alá adattak, igen természetesen következett, hogy tehát ezen pörök épen azon törvénykezési rendszernek, épen azon formáknak és feltételeknek vettessenek alá, melyek minden más kir. táblai pörökben divatoznak. Mert ha a régibb táblai pörök s az újolag táblai pörökbe rendelt hívtelenségi pör folyamata közt a törvényhozó test legkisebb különbséget is tenni akart volna, minden logikai kívánatok szerint ezen különbségnek a törvénycikkelyben kimondatni kellett volna. Mivel pedig ez nem történt, mivel csak az mondattott ki, hogy felségsértés és hívtelenségi pör a b ordinariis regni judiciis non avocetur, sed per tabulam Regiam, salva legali appellata judicetur: legkisebb, legtávolabb ok sincs reá, minél fogva a hívtelenségi pört a táblai rendes pörök sorából kikapni s kirekesztőleg saját formák alá szorítani lehessen.

Gondolóra szükség venni azt is, miképen az 1790: 56. t. cikkben foglalt felségsértést és hívtelenséget követő pörök a t. kir. táblai pörök közt minden esetre a legfontosabbak. Így egy részről a felség és status érdekei, más részről magánosak élete s minden vagyona forognak fenn. Ha már minden más kir. táblai rendes pörökben, t. i. a kisebb érdekűekben kifogásokkal élni törvényesen lehet, nem képtelenség lenne-e, ha ezen kifogásokkal élés joga épen ott vétetnék el, hol a pör legfontosabb volta miatt a védelem minden lehetséges lépcsőjére legnagyobb szükségnek kellene lennie? Hiszen a többször említett 1790: 56. t. cz. a kérdésben forgó pöröket épen azért rendelte az ország rendes bíróságai (ordinaria Regni Judicia) alá, hogy a pörbe idézendők a védelem rendes módjaitól meg ne fosztassanak. Mert különben, ha t. i. a hívtelenséggel vádolt alperes a törvény rendes formáival élhetéstől megfosztatik; ha elébe kéjszerinti feltételek szabotnak s védelme a törvény határain kívüli módra útasítatik: akkor nehéz átaláttni, mire való az 56-ik cikkely? Mert szabad kéjszerinti ítélet jöjjön bár rendes, jöjjön bár nem rendes bíróságtól, mind egyre jár.

Felperes kir. fiscus ugyan felidézi Ulászló II-ik Decretumának 3-ik cikkelyét azon állítással, mintha annak világos tartalma szerint a hívtelenségi pörben kifogásokkal élni nem lehetne. De azon kívül, hogy ezen cikkelyben semmi olyanról, miből azt következtetni lehetne, szó sem található, megjegyezni való, miképen az Ulászlói cikkely a jelen pör esetére semmi esetben nem alkalmazható.

Ennek megmutatására alperes kéntelen a felperes kir. fiscust törvényeink történeteire visszaemlékeztetni; s nehogy emlékeztetése ellen legkisebb nehézség tétessék: az egész dolgot minden további tudományos készület nélkül egyedül Verböczy II-ik részének 75-ik címjéből világosítja fel.

Ezen most idézett czímben Verböczy arra tanít: mikép az ő korában a hívtelenség esetében háromféle törvénykezési mód fordulhatott elő.

Első mód vala, ha a király valakit országgyűlés elébe idéztetett. Ezen módról szól az Ulászló II-ik Decretumának fellebb idézett 3-ik cikkelye. Ezen Ulászlói cikkely van szóról szóra az említett 75-ik czímben lemásolva.

Ezen esetre nézve mind Ulászlónál, mind Verböczynél a megidézett személyről ennyi mondatik: Qui si venerit, et se expurgare poterit, bene quidem, alioquin si non venerit, et se expurgare non poterit, ipsa nota seu crimine infidelitatis condemnetur. Ebből egy az, hogy a kifogások megtagadását semmi logikával következtetni nem lehet, más az, hogy a jelen pörre semmi esetben semmi alkalmaztatást tenni hasonlólag nem lehet. Mert ezen pör nem országgyűlés előtt foly; és az Ulászló említett törvényében s a II. 75. czímben álló első eset már ma különben is teljesen megszűnt minden formáival s módjaival együtt.

Második mód vala, ha hívtelenségi pör másodszori repulsió miatt indíttatott. Ezen eset sem ide tartozó.

Harmadik mód, miszerint nota infidelitatis declaratur, atque pronunciatur per judicariam deliberationem et latam sententiam iudicum

ordinariorum Regni, ex Donatione Regia praetextu eritionis oculorum, mutilatione membrorum, cusionis falsarum monetarum etc. etc. Tudva van, hogy az első mód már régen megszűnt, hogy a hívtelenség címéből indult pörök az 1790: 56. t. cz. erejénél fogva általánosan az ország rendes bírósága, a t. kir. Tábla ítélete alá adattak; természetesen tehát a hívtelenségi pörök folyamatát nem a teljesen megszűnt törvénykezés módjához milyen az Ulászló említett cikkelyében előadatik, hanem a Verböczy által említett harmadik módhoz kell mérni. Ezen harmadik mód pedig a repulsiót, a novumot, a revocatiót is megengedi; s ha ezeket megengedi, bizony a kifogásokkal védelmet sem zárja el.

Ezen állítást erősítik a későbbi törvények is. Az 1601: 3. t. cz. szerint a kir. fiscus a notoriusok ellen az ország rendes ítélőszékei előtt juris ordine tartozik követelést tenni. Mit tegyen ezen juris ordine kifejezés? Az 1723. 5-ik t. cikkéből világosan megtetszik, hol ezek mondatnak: ut citatio Praelatorum, Magnatum et Nobilium ordinatio, ex consveto juris processu in omnibus casibus, et causis etiam criminalibus aut notam infidelitatis de jure municipalis Hungariae adhuc inferentibus observentur. Nec ullus nobilitari praerogativa gaudens, non citatus, nec debito juris ordine convictus in persona aut bonis suis quoquo modo damnificetur. Itt nyilván mondatik, hogy minden eset és ügy, még a büntető és hívtelenségi pör is, ugyanazon juris ordo alá rendeltetik; lehet-e tehát azt hinni, hogy miután a polgári ügyek és hívtelenségi pörök így egybehasonlíttatnak, mégis oly lényeges különbség legyen közöttök, minélfogva a polgári pörben kifogásoknak helye van, hívtelenségiben pedig ne is lehessen!

Van e szerint hívtelenségi pörben kifogásokkal védelemnek helye, még pedig törvényeink értelmében. Ezen tételről, midőn a jelen pör kezdetett, sem felperes kir. fiscus, sem a T. K. Tábla legkisebbet sem kételkedtek.

Midőn ugyanis alperes mindjárt a pör kezdetén kifogását a bíraskodás ellen megtévé, nem azt felelte a kir. fiscus, hogy a kifogást tenni szabad nem vala, hanem alperes ellen azt igyekezett bemutatni, miképen a jelen esetben a tekintetes kir. Tábla törvényesen bíraskodhatik.

Hasonlóul a bíraskodás kérdésében 1836. évi augusztus 25-én hozott birói ítélet által a kir. Tábla nem azt mondá ki, mit az 1837. január 16-iki ítélettel kimondott, hogy t. i. a kifogásokkal élésnek helye nincs, hanem azt félrevetették. A mely ítélet minden esetre az előbbinek épen ellenkezője; mert felteszi, hogy a kifogással élni (bár a t. bíróság magát a kifogást kielégítőnek nem találá) lehetett, s következőleg a sorba jövő kifogásokkal is lépcsőnként lehet.

Látni való tehát: mind felperes, mind a t. bíróság a pör kezdetén alperessel e részben egyforma hitben valának; s felperes kir. fiscus a kifogások feletti vitatásba, a t. bíróság pedig e vitatás elítélésébe beleeresszedvén, a kifogásokkal védelem törvényes és szabad voltát tettelesen elismerték.

Annál különösebben tűnik fel, hogy később a Prohibita-kérdésben mind felperes, mind a t. bíróság az addig követett zsinórmértéket egyszerre elhagyják, s az ezen kérdést távolról sem érintő, s e jelen pör hasonlatosságára fel sem is hozható Ulászlói törvénycikkelyből a Prohibitávoli élhetést kívánják alperestől megtagadni. Még különösebb, hogy az 1790: 56. t. cikkelyt is alperes ellenére hozzák fel, holott (mint felebb megmagyaráztattott) alperes mellett épen ez a törvény bizonyít.

De a Prohibitát megtagadó ezen ítéletben is korántsem az van kifejezve, hogy kifogásokkal általánosan véve nota-pörben élni ne lehetne, hanem csak a Prohibitávoli élhetés van megtagadva. És így miután már azelőtt a kifogásokkal élhetés a t. kir. Tábla által is tettelesen el volt ismerte, ezen egyik kifogással élhetésnek megtagadása kivételként áll; kivétel pedig nemcsak nem gyengíti, sőt erősíti a szabályt a nem vett esetekre nézve.

Nemcsak e jelen pörben ismerte [el pedig a felebb mondottak szerint mind a

felperes kir. fiscus, mind a t. k. Tábla, hogy kifogásokkal élni a hűtelenségi pörrel nem ellenkezik, hanem el van az ismerte a Balogh ellen indított hűtelenségi pörben is, hol m. é. junius 16-án az idézés ellen tett kifogás felett hozatott ítélet. Ezen ítéletben nem mondatik, hogy kifogással élni szabad nem vala, s jövőre nézve sem tiltatik meg a lépcsőnként kifogással élés. Azon most említett ítélet szavai ezek: „Az alperesi idézésnek leszállítást maga után vonható hiánya nem mutattatván, az biróiké megállapíttatik, egyébként sat.“

Ezen szavakból önként következik:

1. Hogy azon bíróság, mely a kifogás ellen ezen ítéletet hozta, arról, hogy a kifogást tenni szabad volt, nem is kételkedett, különben nem azért vetette volna vissza a kifogást, mivel az idézésnek hiánya nem mutattatott, hanem azért, mivel kifogást tenni szabad nem lett volna, s ez annyival bizonyosb, mert —

2. Az ítélet egész szerkezetéből mutatkozik, hogy ha tehát a bíróság a hiányt kimutatottnak lenni tanálta volna, az idézést leszállítani bizonyosan fogta volna.

Ez így lévén, hogyan lehet már az osztó igazsággal megegyeztetni, hogy a mi másnak, nevezetesen Balogh Jánosnak s előbb magának az alperesnek is szabad volt, most egyszerre megtiltatik?

Azon állítás, hogy az alperesi ellenvetések különben is a pör érdemét érdeklík, alaposnak el nem ismertethetik. A pör érdemét ugyanis tulajdonképen az teszi, ha alperes azon tettet, melylyel vádoltatik, elkövette-é? Ettől egészen különböző kérdés az, ha alperes (feltéve, meg nem engedve) mindazokat, mikkel vádoltatik, mondotta volna is, lehetne-é őtet azért hűtelenségi vétkesnek mondani? Lehetne-é ellene hűtelenség címéből pört indítani? Lehetne-é a vádat ezen t. bíróság elébe hozni? Lehetne-é ezen vád miatt a felperességet a kir. fiscusnak viselni? Mindezen kérdések a már érdembelit megelőzik, mindezen kérdések az érdemet csak látszólag érdeklík, de tulajdonképen nem egyebek, mint a pör útjának, a bíraskodásnak és pörölhetőségnek kérdései.

Az utolsó t. i. a pörölhetőséget (acto-

ratus) illető kérdés oly fontos, melyet egy pörben sem lehet elmellőzni. Nem fogunk ugyanis nagyobb igazságtalanságot képzelhetni, mint az, ha valaki oly felperes által idéztetik pörbe, kinek az alperes ellen követelésre joga nincs. Ha valamely felperes valamely örökös bevallást akar megerősíteni, vajjon igazság lenne-e alperest arra szorítani, hogy az örök bevallásnak adja egyenesen okát, mert a bíró itélni fog, volt-e elegendő törvényes ok a bevallásra vagy nem? Ha ez történhetnék, akkor minden idegen minden bevallott jószág birtokosát birtokából kiűthetné. Épen azért tehát, nehogy minden tulajdoni jog egyszerre semmivé tétessék, szükségesnek határozták törvényeink, hogy a fölperes, mielőtt a pör érdeme elővételnek, a maga pörölhetőségét tartozzék bebizonyítani.

Ha ez polgári pörben így van: mennyivel inkább így kell lennie a sokkal fontosabb, a nemcsak birtokot, de életet is veszélyeztető hívtelenségi pörben? Tegyük fel, hogy valamely minden kérdésen túl megyei tiszt ügyész pörölhetősége alá tartozó esetért kir. fiscus indítson hívtelenségi pört, ha ezen esetben (a t. k. Táblának e jelen pörben hozott ítéleteként) alperesnek a kir. fiscus pörölhetősége ellen kifogást tenni megtiltatnék, nem a legszembeszökőbb elnyomásnak fogna-e út nyitvatni?

Mert azt állítani, hogy a kir. fiscus ily tévedést el nem követhet: emberek közt igen merész állítás lenne. A k. fiscus ember, a kir. fiscus annálfogva vagy készakarva vagy botlásból követhet el oly hibákat, mint magános ügyvédek, kik hasonlóul emberek, nem egyszer követnek el. Ennélfogva ha a kir. fiscus pörölhetősége még a pör érdeme előtt kérdés alá vétetni nem engedtetnék s felette ítélet annak rendje szerint nem hozatnék, semmi sem akadályoztathatná meg, hogy a megyei hatósághoz tartozó mindennemű esetek hívtelenségi pör czíme alatt ne követeltethessenek, minthogy azon elv szerint, minélfogva a hívtelenségi pörbe hivattnak mindent elmellőzve, csak a vád ellen kellene magát menteni; a bírónak alkalma sem lenne egyébről itélni, mint arról, ha a vádba fogott tett valóban véghezvitetett-e vagy nem? arra

pedig, ha a vádba fogott tett hívtelenségi esete alá tartozhatik-e, figyelem sem fordítatnék.

A kifogások arra valók, hogy ha a fél a törvény szabta formalitásokat s törvénykezési rendszert, mi a törvénykezésben annyira lényeges s elkerülhetetlen, meg nem tartotta, ezen hibája biróképen megvizsgáltsassék s orvosoltassék. Már ha a nota-pörben kifogásokkal élni nem lehetne, úgy a felperes szabadosan tehetne a törvénykezés rendszere elleni lépéseket, s ezen lépések ellen az alperes nem szólhatván s a bíróság mint kérdésbe nem jövő tárgy felett nem ítéltetvén, a felperes törvény elleni lépések megtételére lenne felhatalmazva, az alperes pedig azok káros következtéseinek szenvedésére lenne kárhozthatva.

Ezek ellen azt, hogy nota-pörben kifogásokkal élni nem lehet, a kir. fiscus ususból akarja megmutatni; ily ususra már is hivatkozott s különben is szeret aféle tárgyakban létező törvények ellen szokásra hivatkozni. Ezek következtésében alperes kéntelen mindazt bebizonyítani, hogy szokásból a kifogásnak nota-pörbeni használása ellen erősséget venni nem lehet; mind pedig az annyiszor említeni szokott consvetudonak — ususnak — igazi s törvényes értelmét s állását kifejteni.

Ha lehetne is e tárgyat illetőleg szokásra építeni, (mit alperes tagad s minek ellenkezőjére alább törvényt s okokat hozand fel) különös lenne, ha épen most s épen a felperes kir. fiscus akarná a kifogásokkal nem élhetést gyakorlatból következtetni.

Ha ugyanis gyakorlatnak van ereje, ugy bizonyosan a legközelebbinek kell legtöbb erejének lenni s a közelebbi az előbbi kétségen kívül eltörli. Már pedig a legközelebbi gyakorlat mind e jelen pörben, mind a Balogh János ellen folyamatban levőben nyilván mutatja, — mint azt felebb is láttuk — miszerint a kir. fiscus kifogásokra felelt, tehát kifogásokban folytatta e pört, a t. bíróság pedig kifogások fölött itélt, következtőleg a pör kifogási stadiumában hozott ítéletet, és így e pörökre nézve a kifogásokkal élés legközelebbi gyakorlata szól épen legnyilvánabban a kir. fiscus ellen, s annyival kevésbé támaszkodhatik e tárgyban a kir. fiscus ususra,

mivel ha valakit valamiféle usus kötelez, bizonyosan azon usus, melynek létesítésének ő maga volt eszközlője, s melynek gyakorlatában maga részt vett, leginkább kötelezi.

De különben is gyakorlat a létező s felebb elősorolt törvényeknek szavai s értelme ellen nem törülheti el a kifogásokkalí élelt. Nem, mert —

a) Az e tárgyban netalán ezelőtt létezett gyakorlat nem úgy s nem olyaktól eredt, a hogy és a kik által törvényes szokás létrejöhet. A nota-pörök rendes folyta elhatározásának 1790. esztendőtt kelletvén időszakául venni, azóta valódi nota-pör igen kevés folyt, a hamis papirospénz készítőkét ide számálni azon okból nem lehetvén, mivel a papirospénz törvényesen elismerve nincs; tehát annak hamisítói sem számíttathatnak azok sorába, kik törvényes pénzt hamisítanak meg. Azon kevés esetek, melyek hamis pengő pénzt verőkre nézve fordulhattak elő, többnyire nemtelen személyeket érdekeltek, nemteleneknek pedig bizonyosan a kir. fiscus nem fog olyatén just tulajdonítani, hogy bárminő cselekvési módjokkal is nemeseket kötelező törvényes szokást létesítsenek, s ezek ügyben követett rendszerből, sőt még hozott ítéletből sem lehet nemesekre következtetést huzni. Azon néhány nemesnek pedig, ki netalán ily esetbe jött, bizonyosan sem módja, sem lehetsége nem volt, pürt törvényszabta úton vinni keresztül. Ilyek ha idézést megelőzőleg elfogadtak s már ítélet előtt a börtön büntetését szenvedték, nem igen feküdt érdekekben a kifogások hosszabb útját követni. Az ily ügyefogyottak nagy része törvény-tudománnyal nem birt; mások mellett vagy csak oda rendelt s az ügyet nem nagy részvétre méltató ügyvédek dolgozták, vagy átlátván valódi bünös voltukat a kifogásoknak is haszontalanságát átlátták. De ily körülmények másokat, különböző helyzetben lévőket nem szabályozhatnak, és az, hogy néhány alperes nem tudott vagy nem akart kifogással élni, a kifogásokkalí élelté jussa ellen legkisebbet sem bizonyíthat.

Eenek következtetésében felperes hivatkozásúl sem használhat oly eseteket, melyekben alperesek önként nem éltek kifogásokkal, mivel ez azoknak csak őket illető

egyesttők. Legfeljebb oly esetekre hivatkozhatnék, melyekben a kifogásokkalí élelté ítéletesen tiltatott el, s ily ítéleteket is számosokat és mind egyforma esetekben hozottakat s egyenlőn hangzókat kellene idéznie. Felperes ezt nem tette s hihetőleg bajosan is tehetné.

De ha szinte tehetné is, ily ítéleti gyakorlat nem foszthatja meg a pörbe idézettek kifogásokkalí éleltéstől, mert —

b) Ily gyakorlat oly tárgyat érdekelné, melyre nézve szokás törvénynyé nem válhatik. Csak természeti, nemzeti s elhatározott jusokkal nem ellenkező gyakorlat tekintethetik okos és helyes gyakorlatnak: „Consvetudo, quae non est contra jus naturale gentium, vel positivum praesumitur rationabilis.“ Prolog. 10-ik cím 3-ik §. Ez ezt, hogy t. i. a gyakorlat — consvetudo — okos és helyes vagyis igazságos légyen, (ut sit rationabilis) megállhatásának első feltételéül teszi ugyanazon törvény: „Sed ut valeat consvetudo ac roboretur, quaedam sunt necessaria 1-o, ut sit rationabilis.“ Már pedig az, hogy oly alperes, kinek fejét s jószágát keresik, élte s minden oltalmára ne élhessen a védelmi törvények azon jótétével, mely a legkisebb érdekü pörökben is minden előtt nyitva áll; valóban a természeti jusok legsérthetetlenebbikével, t. i. a maga oltalmazhatásával merőben ellenkezik. És ki nevezhetne oly szokást helyesnek, igazságosnak s okossággal megegyezőnek, mely az alperest arra kényszeríténé s a bíróságot azon helyzetbe tenné, hogy amaz magát védje, ez pedig ítéletet hozzon a nélkül, hogy megvizsgáltatnék: azon bíróság elébe tartozik-e a tárgy? Helyesen történt-e a pörbe idézés? Valjon az eset ily pör nemére tartozik-e? És hogy a pörbe idéző léphet-e ez ügyben s követelt keresetében felperesként fel? És mindezek nem vizsgáltatván, az alperes azon kényszerítés lehetségebe helyezettnek, miszerint magát oltalmazni kelljen ott, úgy és az ellen, hol, a hogy és ki ellen azzal nem tartozik; a bíróságra nézve pedig helytelen és törvény elleni ítélet hozatala váljék lehetővé. Ezek szerint oly gyakorlat (usus), mely épen nota-pörben rekeszténé ki a kifogásokkalí

élhetést, épen a Verböczy által definiált törvényes ususnak első és multhatlan föltétele, t. i. rationabilitas vagyis helyesség és igazság nélkül szükölködnék. Ennélfogva s mivel nemcsak usus, sőt írott törvény sem hozzathatathatik s meg nem állhat Isten s természet törvénye ellen, azért oly gyakorlat sem állhat fenn, mely a védelem legszükségesebb s törvényes eszközeitől fosztaná meg azt, kinek arra életét kelletvén hatalmas fél ellen oltalmaznia legnagyobb szüksége vagyon, mi valóban Isten s természet törvényével ellenkeznek.

Ezeknél fogva ily gyakorlat nem törvényes usus, hanem helytelen abusus lenne; mit hogy törvényeink is mennyire kárhozzatnak, alább meglátjuk.

Még bővebb s világosabb bebizonyítására annak, hogy bármi ellengyakorlat léteznék is, az törvényengedte kifogásokkalí elhetést ki nem rekeszthet és hogy általában szokásnak törvény elleni hatalma nem lehet, szükséges közelebről megnézni: mi értelme legyen a „Consuetudo“ és „Usus“ nevezetnek, a szokásnak s gyakorlatnak minő hatása volt nálunk régentén s minő lehetne most?

Ezeknek vizsgálatát alperes annyival kevésbé hiszi itt helyén kivülinek, sőt anyival szükségesebbnek tartja, mivel hazánkban, fájdalom! azon anticonstitutionalis s veszélyes képzet sokaknál létezik, miszerint törvényeket azok elleni tétel vagyis szokás eltörülhet; és mivel fennálló törvények ellen gyakran történnek szokásra hivatkozások, s ily hivatkozással alperest is oly törvényekre támaszkodással kívánják elmozdítani, melyek nyilván mellette szólnak.

Nem szükség a közép kornak s annak törvényei állapotjának különös nagy ismérte annak tudására, hogy akkor közönségesen s mindenütt az írott törvény scripta lex nevezete alatt egyedül s kijelölőleg a római polgári törvény (Jus Civile Romanum) és az egyház törvény (Jus Canonicum) értetett; bármely országnak is saját törvénye pedig akár írott, akár csak gyakorlatban létező volt is, Consuetudonak hivatott. Így a „Consuetudo“ korántsem tette a csak gyakorlatból származott és abban létező törvényt, s korántsem volt az írott törvények antithesisé, ha-

nem a Jus Civile Romanum s Jus Canonikumtólí megkülönböztetésnek kifejezése.

Törvényeinkben gyakran előforduló „Consuetudo“ tiszta értelmének s igazi magyarázatának ez a fő kulcsa. Ezt szem előtt tartván, kitűnik, hogy mi fonák azon magyarázat s mihelytelen azon hatási kiterjedtség, melylyel némelyet a „Consuetudo“-nak — szokásnak — adnak, miszerint azt, mint nem csak törvény szerint s törvényt pótolólag, hanem azzal ellenkezőleg is létezhetőt s még most is keletkezhetőt tekintik.

Hogy olyanok, kik törvényt mellőzni vagy áthágni nem irtóznak, nagyon szeretnek gyakorlatra — Ususra — hivatkozni, igen természetes, mert a változó s ingatag cselekvésmódok következtében a gyakorlat oly tág köpenyeg, melybe bárminő tétőt beleburkolhatják s legkéjelmesebb, de egyszerűs mind legveszedelmesebb ürügy és mentesség törvénylyel nem egyező tettek számára, kik törvény ellen tenni képesek, s kik elkövetett tulajdon törvénytelenégeikből elkövetendő törvénytelenégekre készítenek magoknak utat.

Nem lehet a törvényesség s az abból származó alkotmányos rend és bátorságra nézve veszélyesebb theoria azon állításnál, miszerint törvény elleni tettek ismétlése által a létezett törvény megsemmisül. És annak kimondása, hogy ha törvény ellen tesznek s azt sokszor és sokan ismétlik, törvény nyé válik: Széles kaput nyit törvény áthágására, s annak tapodására szólit fel.

Azon tan, miszerint sokak által gyakran elkövetett törvénytelenések törvényesülnek, épen a sokaságot készíti s hívja fel törvény elleni cselekvésekre. Felhatalmazza ily tettek azokat, kik egyesített erejük következtében törvényáthágást kezdeni s huzamos ideig folytatni képesek. Lehet-e ennél minden rendet felbontóbb s anarchiára vezetőbb ut? És lehet-e fonákabb képzet annál, miszerint törvénynek törvénytelenesség, még pedig ismételt, tehát annál vétkeesebb törvénytelenesség legyen alapja?

Régibb időben a magyarnak kevés írott törvénye volt. Nehány királyok alatt hozott decretumok csak kevés példányokban s csak kevesektől olvasva léteztek. Traditio s ha-

gyományként ment azoknak tudása egy embernemről a másokra által, mit a régiak gyakoroltak, azt követték s gyakorolták az utóbbiak, s így gyakorlati volt majd minden jus és törvény. Mutatja ezt a II-ik r. 6-ik címje, melynek 9-ik §-a következőleg szól: „Et licet hujusmodi Constitutiones ac Leges, praesertim Sanctorum Stephani et Ladiszlai Regum qui Cathalogo Sanctorum adscribi digne meruerunt, vetustate nimiam pene sint oblitae. Qui cum etc. Decreta in certis clausulis et articulis mutata variataque habeantur; tamen ex omnium fere ipsorum divorum Regum Constitutionibus, per longum usum aliquid legis in consuetudinem nostram plus, quam per centum annos jam approbatam dederunt, traductum, quae esse dignoscuntur. Verbóczy előljáró beszédében pedig következő találtatik: „Tantum ea, quae a majoribus meis accepi, quaeque observari, in pertractandis judiciis, causisque discutiendis vidi, audivi, didici, in unum quasi volumen contuli, digessi.“

Az írásban s szokásban létező törvények gyakorlata mellett sok más azokkal ellenkezőnek gyakorlata is csuszott be. A mint láthatni Ulászló Verbóczy munkáját megerősítő leveléből, melyben elmondatik, hogy a törvények különböző magyarozatából sok baj eredett. És hogy pörös dolgokban nemcsak a perlekedők, hanem a bírák közt is nagy

(Folytatása következik.)

viszállkodások támadtak elannyira, hogy a kik erejükben inkább biztak, mint a törvényekben s igazságban, erőhatalommal igyekeztek győzni.

Hogy ez elkerültessek s hogy a magyaroknak is más mivelte nemzetek példája szerint minden törvénye írott legyen, ez volt a cél, miért Verbóczy az írott törvények s törvényesnek megismert szokások egybeszedésére s írásba tételére megbízott, láthatni azt Ulászló megerősítő leveléből: „Jurium, Legum, Consuetudinumque receptarum, atque approbatarum, earum videlicet, quae in ipso regno nostro et praesertim in aula nostra Regia judicandis et decidendis causis, ac sententiis ferendis, sequi ac observari consuevissent, in unum colligendi etc. Ut jam Gens etiam nostra Hungarica (sicut aliae omnes fere Nationes et Provinciae bene et sapienter institutae) in judiciis decernendis et justitiae administratione non sola consuetudine, quae plerumque mutari et labilis esse solet, sed jure scripto et fidissimis literarum monumentis illustrato niteretur etc. Opus hoc approbare et eorum haeredibus et posteritatibus, pro perpetuis Legibus, et Consuetudinibus valiturum.

Csak eddig volt a magyar törvény, ha szinte nagyjára írott törvényekből származott is, de többnyire gyakorlatból merített (jus consuetudinarium.)

I. RÁKÓCZY GYÖRGY

fejedelem levelezése

KASSAY ISTVÁNNAL

(1634—1639.)

Az eredeti levelekből

Közli: Szilágyi Sándor.

XXI.

1638. jan. 30.

Illustrissime Princeps.

Kegyelmes uram az Nagyságod kegyelmes parancsolatját alázatosan vöttem ma 8

órákor. Az urat ő Nagyságát mindennap látogattam, az tegnapi napon Fenes felé kiment vala ő Nagysága, ugyan Fenesen evett ebédet is, én magam is künn voltam ő Nagyságával. Ezután is az én szegény szolgálatomban ő Nagysága körül nem leszen fogyatkozás. Szegény Herczeg uram tisztességgel való eltakarítására is gondot viselünk, előbb nem lehet czimerek és zászlók készítése miatt ugyan vasárnapnál u. m. 1-a febr., akkorra az ur ő Nagysága is bizonyosan reáérkezhetik. Nagyságodnak nagy kegyelmes-

sége mindenek előtt kitetszik bizony, hogy maga országos nagy dolgokra nézve jelen nem lehetvén, szerelmes gyermekinek jelen létekel condecorálja jámbor, hűséges szolgálójának meghidegült testének eltakarítását. Az ur ő Nagysága irt Csulai urannak, hogy ha egészsége szenvedné, ne szánja ide való, fáradságát; Zaláni Tamás uram is megérkezik akkorra, minthogy ő kegyelme is szegény Prinyi uram testének temetésére ment volt; közel való fő embereket is convocáltatunk akkorra, azon leszünk kegyelmes urunk communicatis consiliis, hogy az Nagyságod méltóságát is előttünk viselvén, illendő böcsülettel és solemnitásssal való takarítása lehessen.

Az mely órában megholt, minthogy akkor is ott voltam, mindjárt minden ládáit bepecsételtettük, minden ládák kulcsai az urnál ő Nagyságánál vannak, az regestum is az ládában vagyon. Az pénzes ládák Filsthéth Lőrincz *) uram boltjában vannak az kulcsai az urnál ő Nagyságánál vannak. Bálpataki **) uram a mint mondja, 800 forintot vettek ki az pénzben, mikor kivötték és Sándoréknak adták, Bálpataki uram is jelen volt. — Ebből nem lesz en fogyatkozás; minden ládákra, marhákra volt gondviselés.

Az gyűlésnek promotiójára ha valamit használhat az Nagyságod ott kinn mulatása, az is az ur Istennek providentiájára; nemhogy ott kinn nem kellene azért az nagy dologért egynehány hetet is mulatni; de innét helyből is kellene fáradni érette Nagyságodnak. Mig ez levelem Nagyságodhoz érkezik, addig talán meg is térhet Nagyságod Bajom és Sarkad felől. Ha Rhédei uram Saakát áruban bocsátja, és oly nevezetes fekvésű hely Nagyságod és az ország előbb járhat az emptióban, annak könnyű végére menni, ha eladó-e? s ahhoz képest tractalhatni vele, de ha áruba nem bocsátná, admoniálni kell, hogy viseljen gondot reá, az országnak annak rosz provisiojával közönséges kárt ne tegyen, ha az admonitio után is illendő gondot reá nem visel, in pleno consilio avagy az országgyűlése

alatt consultalkodjék Nagyságod felőle. Az mit az ország deliberál, azt Nagyságodnak Bethler István uram nem imputálhatja. Mindazáltal Nagyságod kegyelmes bölcse itélete, olyan erős helyre gondot viselni, igenis szükséges.

Tholdalagi Mihály uram küldte egy levelet kezembe, csak könnyen ragasztotta volt reá az pecsétet a végre, hogy én is megolvassam; bepecsételvén, megküldtem Nagyságodnak. Alázatosan megszolgalom Nagyságodnak az könyveket, örömet olvasok benne. Az úristen szent fiáért könyörüljön rajtunk és vigye oda az császárt (török), az hova mi is szívünk szerint kívánjuk, mig az úristen Nagyságodat behozza, Szalánczi uramtól is jön bizonyosan posta.

Itt ez héten igen kemény téli idő jára; tegnap, hogy az ural ő Nagyságával kimentünk vala, engedelmesb idő lön, ma ismét kemény idő vala.

Szombatig ha még mit parancsol ujabban Nagyságod az temetés dolgából, nem leszen késő. Az ural ő Nagyságával is lesznek fő emberek, a mint tisztességesben és illendőbben lehet, ő kegyelmek tetszését is vevén, az solemnitásban azt kell követni. Ezeknek utánna sat.

In Kolozsvár die 30-a Januarii Anno 1638.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

fidelis et humillimus servitor

STEPHANUS KASSAI m. p.

P. S. Pekri Ferenczné asszonyom is halva fekszik.

Ezen levél küllapján ez állj Rákóczytól: 2-a die febr. 1638. reggel 6 órakor Ujfalu hajduváros.

(Az eredetiből károly-fehérvári könyvtár N.5. W.—4—142-ik szám alatt.)

XXII.

1638. febr. 20.

Illustrissime Princeps Domine Domine.

Kegyelmes uram a Nagyságod levelét az inclusákkal együtt alázatosan vettem. — Azt könnyen akárki is eszébe veheti, hogy

*) Fejedelmi aranyváltó és a kolozsvári pénzverde igazgatója.

**) Bálpataki János a fejedelemtől udvarmestere.

kiváltképen a religio dolgában országgyűlésében szóval való disputálással az evangelicus status keveset proficiálhat. — Az mint az decretumokat látom, az negyedikben mutat ő felsége egynéhány articulusra, de az melyek eddig estek, annak tollálásáról emlékezet sincsen, ha egyebet nem impetrálhatunk, és re infecta is nem oszolnak el, jó megmondani egyáltalában mind ő felségének s mind az catholicus statusnak, hogy az evangelicus status semmiképen nem lehet contentus az ő felsége resolútiójával. Ez tacita protestatio leszen jövendőre, ha valaha módot adna isten nekik arra, hogy ő felségtől többet impetrálhatnának.

Isten ő szent felsége bölcs ítélete az ő felsége successusi, ha ennél jobban triumphál is ő felsége, nem kell desperálni; az istennek anyaszentegháza premitur, sed non opprimitur. — Egy óra vagy szempillantásban fordulhat az szerencse kegyelmes uram. Csak az úristen ugyan voltaképen csendesitné Nagyságodhoz az porta szivét; az mely buzgóságos indulattal az istennek tisztelésének promotiójára Nagyságod igyekezék, abban ő szent felsége Nagyságodat megáldaná.

Az mely jámbor az prognosticumot írta, az mit kívánna, azt írta. Mindazáltal az fedelmeknek magokra vigyázni nem ártalmas; az úristen megoltalmazza Nagyságodat.

Minden leveleket megküldtem Nagyságodnak, hogy pedig azokat Nagyságod kegyelmességéből méltóztatott velem communicálni, alázatosan megszolgálom Nagyságodnak mint kegyelmes uramnak.

Hallhatta talán Nagyságod, Szentpáli András uram, az mely nap Nagyságod innét megindula, lovastól avagy lováról ugy esett, hogy az vállacsontja s talán még oldala csontja is tört meg, igen nehezen vagon.

Az úristen Nagyságodat kegyelmes uram sat. In Kolozsvár die 20-a Februar 1638.

Illustrissimae Celsitudinis Vestrae

fidelis Domine Domine
STEPHANUS KASSAI m.p.

(Az eredetiből. Károly-Fehérvári könyvtár Nr. 5. W. 4. 144. szám alatt.)

GR. KORNIS ISTVÁNHOZ INTÉZETT LEVELEK.

XXI.

Méltóságos gróf, fő provincialis commissarius ur,
jó, kegyelmes uram, patronusom!

Szintén mikor minden expeditióinkat elkészítvén, obequitatorunkat fel akartuk indítani, akkor Excellentiád levelét vettem alázatos obsequiummal; a mi az militia novemberi gratis ésjarnis krajczárjait illeti, még eddig ugyan fel nem vették, hanem ugy halom, hogy most urgeálnák a stationalis helyeket irántok, de bizony nem tudom, hogy vehetik meg, hogyha csak meg nem nyuzzák a szegénységet, feles quartélyos lévén egy egy faluban, a cassában is éppen semmi pénz nem lévén; mindazonáltal látván immár a militia az assignatiót, tudom, fog cessálni; instálok az iránt is Excellentiádnak alázatosan, méltóztassék azon hónapot is másunnat assignálni, én is az alatt fogom az militia commendánsait requirálni, hogy addig patientálják magokat. Ezzel a midőn Excellentiád méltóságos gratiájában alázatosan recommendálok magamat, maradok

Excellentiádnak

Szent-György, die 6-ta Decembris 1738.

alázatos szolgálja
ZEYK ISTVÁN m.p.

(Eredetije a gr. Kornis levéltárban.)

XXII.

Méltóságos gróf, provincialis fő commissarius ur,
jó, kegyelmes uram, patronusom!

Mit írjon constitutus magazinalis commissarius Dávid Ferencz Uram, ex acclusis copialibus Excellentiád überius megláthatja, melyhez képest alázatosan instálok Excellentiádnak, méltóztassék ő Kegyelmének ezen

itten illocált militia equilis portióinak subministratiója iránt kegyelmesen parancsolni; külömben ha továbbra is ezen vármegyének kelletik ezen competentiákat adminisztrálni, infallibiliter végső pusztulása következik; ebbéli gratiájáért Istentől is veszen Excellentiád remuneratiót, mert bizony ha Excellentiád nem fogja ezen nyomorult helységet kegyelmesen patrocínálni, bizonyosan végső pusztulása következik. Ezek után jó Istenünk kegyelmes gondviselése alá ajánlván Excellentiád életét, maradok

Excellentiádnak

Ludesd, 26 Decembris 1738.

alázatos szolgája

ZEVK ISTVÁN m.p.

A levélhez mellékelve van másolatban Dávid Ferencz következő levele:

Ajánlom kész szolgálatomat Uram Kegyelmednek.

Isten Kegyelmedet Kegyelmedivel együtt minden szomorú változásoktól őrizze és tartsa meg jó egészségben!

Kegyelmed levelét az includált portiókról sonáló listával együtt vettem alázatosan és nagy becsülettel; az méltóságos regium gubernium nekem kiadott commissiója sonál csak az két véghelyekben levő militia portióiról, nem pedig az nemes Hunyad vármegyében quartírozó militiákról s azoknak portiójokról; hogy azoknak is innét adminisztráljunk szénát, mindaddig, míg az guberniumbúl vagy az bellicus commissarius urtúl assignatiót nem hoznak, nem adhatok. Az két véghelyekben, ugy mint Vaskapu és Dobránál fekvő militiának is teljes lehetetlen adminisztrálni, míg az béres szekerek el nem jönnek; itt még hét béres szekernél több nincsen; az nem satisfaciál csak egy helyre is. Azon nékem kiadott méltóságos guberni-

um commissiója azt tartja, hogy mindenkiben nemes Hunyad vármegyei tiszt uraimék énnékem succurs és assistentiával legyenek requisiti arra, mely commissiót is akarmikor Kegyelmednek kész leszek megmutatni. Azért hogy az dologban defectus ne legyen, mindaddig Kegyelmeteknek succurrálni kell, míg itt elkészülhet az ember, considerálván azt, hogy szekér nélkül az széna le nem mehet; én is, az szekereket ha nem küldik az tisztek, az hátomon nem hordhatom egyben, addig szénát is és zabot nem adminisztrálhatok, míg assignatiót az militia nem küld pecsét alatt vagy az fő commissarius urtúl vagy az hercegtől, mivel ezen ide congregálandó szénával és zabbal továbbra is néznek, mikor legszükségesebb fog lenni. Azért én is az militiától várom ut supra az herczeg vagy fő commissarius urak assignatióit. Sok rendbeli busításimról Kegyelmedet alázatosan követvén, maradok

Jó uram

Szászváros Vize mellett, 24 Decembris 1738.

Kegyelmed mindenkori kész szolgája

DÁVID FERENCZ.

Pro Januarijo hó szénát, nem szalmát csak kaphat még Kegyelmetek, de még Benzcenczen is vagyson széna; ezt mennél tovább huzhatni, annál jobban fog az országnak. Másként quod ad me az volna az én örömöm, mentől hamarébb vége lévén az kirendelt naturáléknak, hogy szabadulhatnék ebből a pusztából, mivel itt vagyok a szenvedésben éjjel nappal. (A levél eredetije a melléklet másolatával együtt a gr. Kornis levéltárban.)